

La representació del jo a *Medicina de pecat* de Ramon Llull

ANNA FERNÁNDEZ-CLOT *Universitat de Barcelona*

RESUM: Aquest treball analitza l'ús de la primera persona en l'obra en vers més extensa de Ramon Llull, identifica les diferents formes i els models literaris a partir dels quals apareix representada aquesta veu a *Medicina de pecat* i explica la finalitat instrumental d'aquest recurs.

PARAULES CLAU: Ramon Llull; literatura medieval; poesia; primera persona.

The representation of self in *Medicina de pecat* by Ramon Llull

ABSTRACT: This paper analyses the role of the first-person discourse in Ramon Llull's longest poem. The study identifies the distinct forms and literary models used to characterise the first-person voice in *Medicina de pecat*, and shows the practical purpose achieved by using this resource.

KEYWORDS: Ramon Llull; medieval literature; poetry; first-person discourse

1. Introducció

És ben sabut que Ramon Llull, un dels pensadors i escriptors laics més innovadors i prolífics de l'edat mitjana, va utilitzar la literatura amb una finalitat instrumental, com un recurs expressiu i persuasiu que li permetia de fer accessibles els continguts doctrinals i espirituals del programa intel·lectual i apològic fonamentat en la seva Art i destinat a salvar la humanitat (BADIA, SANTANACH, SOLER 2009, p. 77-79; BADIA, SANTANACH, SOLER 2013). És per això que, si volem estudiar qualsevol dels mecanismes expressius propis de la literatura utilitzats per l'autor mallorquí en les seves obres, hem de tenir en compte aquesta funció instrumental, però també dos dels principals factors que expliquen l'originalitat i el caràcter singular de les obres de Llull: la recerca cons-

NOTA. Aquest article s'inscriu en el projecte FFI 2014-53050-C5-1-P «Corpus Digital de Textos Catalanes Medievales y Renacentistas» de la Universitat de Barcelona, finançat pel Ministeri d'Economia i Competitivitat i dirigit per Lola Badia. També forma part de les activitats del Grup de Recerca Consolidat 2017 SGR 142 de la Generalitat de Catalunya, «Grup de Cultura i Literatura a la Baixa Edat Mitjana».

tant de noves formes per comunicar l'Art davant de diferents auditoris i el diàleg que establí amb les diferents tradicions literàries que tenia a l'abast.

Alguns autors han estudiat, a grans trets, l'evolució que presenta al llarg de la producció lul·liana l'ús de l'*autonominatio* i de l'autobiografia com a recursos de legitimitació moral i doctrinal de Ramon Llull com a autor. Com han explicat BADIA (1995) i BONNER (1998), en les primeres obres escrites després de la conversió Llull no esmenta mai el seu nom i es presenta als pròlegs com un pobre pecador al servei de Déu, però ja comença a construir un univers de referències clarament lligades a la seva trajectòria com a escriptor, autor de l'Art i missioner: d'una banda, cita diverses obres seves, i de l'altra, deixa anar algunes informacions sobre la seva vida, els seus coneixements i les seves consecucions missionals en alguns pròlegs, en textos doctrinals escrits en primera persona (com el *Llibre de contemplació en Déu*, la *Doctrina pueril* o el *Llibre d'intenció*) i també en algunes obres de ficció. No és fins cap al 1290 –quan Llull comença a internacionalitzar el seu programa i a buscar suport fora de la cort mallorquina– que es veu en la necessitat de construir un currículum biogràfic i intel·lectual coherent i ben travat, la qual cosa es materialitza amb la signatura i la datació dels seus textos i amb la creació literària del seu propi personatge, Ramon. D'aquesta manera, Ramon Llull comença a aparèixer com a autor per justificar la funció dels seus textos en relació amb el seu programa, però també com a personatge, per explicar la seva trajectòria i els seus objectius doctrinals i missionals amb una finalitat clarament propagandística.

Si centrem la nostra atenció en el corpus d'obres rimades de Llull, podem observar que gairebé en totes les peces el discurs està construït a partir d'una veu en primera persona i que, efectivament, el nom de l'autor només apareix en obres posteriors a 1290 (*Hores de nostra dona santa Maria*, *Cent noms de Déu*, *Desconhort de nostra Dona*, *Desconhort de Ramon*, *Dictat de Ramon*, *Cant de Ramon*, *Medicina de pecat*, *Aplicació de l'Art general*, *Proverbis d'ensenyament* i *Concili*).¹ Ara bé, en general, la veu de l'autor només es presenta en primera persona als pròlegs o als colofons, i el jo literari que articula el discurs només s'identifica explícitament amb el personatge de Ramon en tres peces clarament propagandístiques: *Desconhort de Ramon* (1295), com una de les veus del diàleg (FRIEDLEIN 2011, p. 229-257; BADIA, SANTANACH, SOLER 2013, p. 473-475); *Cant de Ramon* (1300), com a jo líric i narratiu (ROMEU I FIGUERAS 1991; BADIA, SANTANACH, SOLER 2013, p. 475-476); i *Concili* (1311), com la veu admonitòria que espera que les resolucions del concili li siguin favorables (FERNÁNDEZ CLOT 2016, p. 66). D'altra banda, a les dues poesies de *Blaquerna*, el jo líric correspon a la veu dels personatges (el canonge de persecució i l'emperador) que segons la ficció

1. Per a una descripció del corpus, vegeu BADIA, SANTANACH, SOLER (2013, p. 466-476) i, especialment, SARI (2011-2012), que, a més, ofereix la primera classificació de l'ús del jo en totes les obres rimades (p. 116-119). Per a una cronologia de les obres rimades de Llull i una descripció de la forma i la funció de cadascun dels textos, vegeu FERNÁNDEZ CLOT 2016.

del romanç componen cadascuna de les poesies (FERNÁNDEZ CLOT 2016, p. 59-60); i a *Desconhort de nostra Dona*, la veu principal del poema correspon al jo literari per excel·lència del *planctus Mariae*, la Mare de Déu (LLULL 2012, p. 93-99).

En canvi, en aquelles obres rimades que tradicionalment s'han catalogat com a obres didàctiques i que la crítica ha considerat mancades de valor literari (*Lògica del Gatzell, Regles introductòries a la pràctica de l'Art demostrativa, Pecat d'Adam, Dictat de Ramon, Aplicació de l'Art general o Proverbis d'ensenyament*),² hi ha una veu en primera persona que a l'incipit o al pròleg s'identifica com a artífex del text (amb presència o no del nom de l'autor) i que presenta el discurs didàctic a partir d'un model literari de mestre doctrinal. En altres obres, com *Hores de nostra dona santa Maria, Cent noms de Déu* i *Medicina de pecat*, formades per diverses unitats estructurals que funcionen com a exercicis doctrinals i de pregària centrats en motius concrets, la veu de l'autor s'identifica en primera persona al pròleg i als colofons, mentre que al discurs intern d'aquestes peces adopta modalitats diverses en cada cas. A *Hores* i a *Cent noms*, la veu en primera persona només apareix en el discurs intern quan l'atenció se centra en l'acte de pregar i lloar (i no en l'objecte de la pregària), mentre que a *Medicina de pecat* tot el discurs està construït a partir d'una veu en primera persona.

L'ús de la primera persona en aquestes obres encara no ha estat estudiat, però en tots els casos sembla prou evident que és un recurs que l'autor utilitza amb una finalitat instrumental, que cal posar en relació amb l'ús didàctic dels primers textos i amb la possible utilització pràctica dels altres. Aquest treball se centra en un d'aquests textos, *Medicina de pecat*, un tractat espiritual que Llull va escriure a Mallorca l'any 1300 en forma rimada, «car mils pot esser decorat» (v. 9), és a dir, perquè es pugui memoritzar més fàcilment.³ L'obra es presenta com un electuari moral i s'adreça, genèricament, als cristians pecadors que volen sortir del pecat: «qui·s en peccat e·xir en vol, / ab est escrit, a son poder; / car ab el porá mantener / la fi a la qual es creat, / e·n sabrà ixir de peccat» (v. 5862-5866). El nostre objectiu és analitzar el paper que desenvolupa la veu en primera persona en la composició de l'obra, mirar de destriar i definir les diferents formes i models amb què apareix representada aquesta veu i observar quina relació té aquest ús de la primera persona amb la funció doctrinal i espiritual pràctica del tractat.

2. Vegeu, a tall d'exemple, la introducció de Romeu i Figueras al seu volum de *Poesies lul·lianes* (LLULL (1958, p. 16-19; reed. 1988, p. 9-11) i la classificació de BADIA, SANTANACH, SOLER (2013, p. 467-470).

3. Totes les citacions de la *Medicina de pecat* provenen de l'edició crítica del text, inclosa en la tesi de FERNÁNDEZ CLOT (2017, II) i de pròxima publicació a la sèrie NEORL (LLULL [en premsa]). La transcripció del text segueix els criteris d'aquesta col·lecció. El text complet també es troba en l'edició de les ORL (LLULL 1936-1938, II, p. 1-205) i al *RIALC* (Rao 89.5).

2. Característiques estructurals de *Medicina de peccat*

Dins del corpus lul·lià d'obres rimades, *Medicina de peccat* és la que presenta una estructura temàtica i formal més complexa però alhora més rica quant a formes estròfiques i tipus de discurs. L'obra s'organitza en cinc parts, que, com es diu al pròleg, corresponen a cinc antidots contra el peccat: la contrició, la confessió, la satisfacció, la bona temptació i l'oració. Cada part constitueix una unitat formal i temàtica diferent, respon a un objectiu doctrinal i espiritual concret i es divideix en diverses seccions o grups de capítols, que corresponen a esquemes catequètics i doctrinals habituals en l'*opus* lul·lià: els deu manaments, els articles de la fe, les tres virtuts teològals i les quatre de cardinals, els sentits corporals i les facultats racionals, els principis de la figura A o les regles i qüestions de l'Art, per posar-ne alguns exemples.⁴ Cada capítol gira entorn d'un principi concret, que es defineix segons la posició que ocupa dins de cada secció temàtica o esquema doctrinal, i s'estructura com una unitat formal i de sentit, d'extensió variable i forma estròfica diferent segons la part en què es troba. Així, a les tres primeres parts de l'obra, els capítols tenen una extensió regular, però poden estar compostos a partir de models de versificació diferents: hi ha unitats formades per vint versos aparellats (l'esquema més habitual), unitats formades per sis tercines regulars de 4-6-8 síl·labes, unitats formades per diferents combinacions de tercines de versos octosíl·labs i tercines de 4-6-8 síl·labes, i fins i tot alguna unitat composta a partir de la combinació d'aparellats octosíl·labs i tercines de 4-6-8 síl·labes. En canvi, a les parts quarta i cinquena de l'obra, els capítols són força variables quant a l'extensió, però segueixen sempre el model de les noves rimades; en aquests casos, a més, els capítols es poden descompondre en unitats de sentit més petites, cadascuna de les quals se centra en un motiu concret del principi tractat.⁵

Alguns investigadors, basant-se en l'observació d'aquesta estructura partitiva del text, en la variació que presenten les diferents unitats formals i en el fet que algunes d'aquestes unitats hagin tingut una difusió independent, han suggerit que *Medicina de peccat* pot haver estat composta a partir de la unió de fragments escrits en diferents moments de la trajectòria de Llull.⁶ L'anàlisi estructural de l'obra i l'estudi de la tradició del text, però, indiquen que el tractat va ser compost com un tot en una data propera a la que apareix al colofó (juliol de 1300). A banda de les diverses referències internes que relacionen i cohesionen diferents unitats del tractat, hi ha un element fonamental

4. Per a l'organització de l'obra en diferents seccions temàtiques, vegeu FERNÁNDEZ CLOT (2012, p. 32-39 i p. 51-52) i FERNÁNDEZ CLOT 2018.

5. Vegeu FERNÁNDEZ CLOT (2012, p. 39-43) i, per a una anàlisi més detallada, FERNÁNDEZ CLOT (2017, I, p. 129-141).

6. Han formulat aquesta hipòtesi Jordi RUBIÓ i BALAGUER (1985 [1957]: 279) i, posteriorment, Fernando Domínguez Reboiras (LLULL 1993: 416). Per a una discussió sobre la composició de l'obra, vegeu FERNÁNDEZ CLOT (2012) i (2017, I, p. 51-154 i p. 517-526).

que posa de manifest la coherència estructural i temàtica que té el conjunt de *Medicina de pecat* com a unitat compositiva: la metàfora de la medicina espiritual. Aquesta metàfora, que ja apareix a la invocació i que al pròleg serveix per identificar l'organització en cinc parts i la finalitat moral del text, no només és present en tot el tractat, sinó que és l'element que explica la funció que cada part desenvolupa dins del conjunt, com un remei espiritual concret d'una solució medicinal composta.⁷

Tant en els capítols que desenvolupen una funció proemial dins de les parts com en el discurs intern de cada capítol hi ha elements que assenyalen els motius temàtics de la part en què s'integren i que posen de manifest quina finalitat terapèutica té cada part. També podem observar que els capítols estan compostos a partir de models discursius i esquemes formals diferents segons la part en què es troben i que la veu en primera persona que articula tot el discurs representa diferents models retòrics, els quals estan condicionats per la funció que cada part desenvolupa dins del conjunt i, al mateix temps, permeten definir la posició dels usuaris del tractat a l'hora d'aprendre els beneficis espirituals de cada una de les parts.

Els motius temàtics de les tres primeres parts corresponen als tres actes principals a partir dels quals es manifesta la penitència com a forma d'expiació dels pecats: la contrició, la confessió i la satisfacció. Cada part respon, per tant, a una funció penitencial concreta, que en el discurs intern dels capítols s'expressa a partir d'un model literari de pregària en primera persona, que exemplifica la reconciliació entre el pecador penitent i el seu creador mitjançant el reconeixement dels pecats, la voluntat manifesta de restituir l'ofensa i la petició de pietat i perdó. La quarta part, titulada «De temptació», és presentada com una mena de manual didàctic sobre el bon ús i el mal ús dels consells de la consciència en diversos principis catequètics i facultats humanes. Mitjançant una metàfora habitual en l'*opus lul·lià*, aquests consells són presentats com les temptacions de l'àngel bo i les temptacions de l'àngel maligne. Aquest binomi permet organitzar el discurs intern dels capítols a partir d'arguments que una veu en primera persona, adreçada directament als lectors, exposa per mostrar com poden distingir entre la veritat o la intenció recta (la bona temptació) i la falsedat o la intenció desviada (la mala temptació) en el coneixement i en l'ús de principis catequètics i morals. Aquesta part, doncs, té una funció didàctica i una finalitat preventiva contra el pecat: ofereix un mètode per prevenir les males temptacions que fan pecar i assegurar, així, la salvació de l'ànima humana. Finalment, l'última part de l'obra, titulada *D'oració*, ofereix un model d'oració contemplativa basada en les regles i qüestions de l'Art lul·liana que, en el discurs intern dels capítols, es vehicula a partir d'una veu en primera persona que adora i lloa Déu pels diversos motius que ofereix l'aplicació de cada regla a la

7. Per a una anàlisi de la *Medicina de pecat* com a electuari moral i la posició de l'obra en relació amb el desenvolupament de la metàfora de la medicina espiritual en la producció lul·liana, vegeu FERNÁNDEZ CLOT 2018.

contemplació divina. Aquesta part, gràcies a la finalitat contemplativa del mètode d'oració que proposa, permet mantenir l'ànima humana en l'exercici de la intenció per la qual ha estat creada: conèixer, estimar, lloar i servir Déu.

Una lectura seguida del conjunt de l'obra permet observar que les diferents parts en què es divideix corresponen a fases successives d'un procés de curació espiritual que permet purgar el pecat (a les tres primeres parts), prevenir-lo (a la quarta part) i conservar la salut de l'ànima a partir de la contemplació de Déu (a la cinquena part). La manera com es presenta aquest procés, a través d'un discurs compartimentat en diferents unitats de sentit i articulat a partir d'una veu en primera persona que adopta diferents modalitats de representació segons l'objectiu concret de cada part, però que guia els lectors durant tot el recorregut espiritual del tractat, és clau per entendre la funció pràctica del conjunt i algunes característiques compositives de les diferents unitats de l'obra.

3. Formes de representació del jo a *Medicina de peccat*

Per mostrar les diferents formes de representació que adopta aquesta veu en primera persona que estructura el discurs de *Medicina de peccat*, intentarem veure, primer de tot, quines referències hi ha que remetin clarament a l'autor, és a dir, a Ramon Llull com a artífex de l'obra i com a autor de l'Art i d'una producció ingent d'obres que s'hi fonamenten; en relació amb aquest tipus de referències, també identificarem les diferents formes personals que s'empren en el discurs metatextual d'aquest tractat en vers per assenyalar aspectes com l'organització del discurs o l'objectiu moral de determinades unitats. A continuació, ens centrarem en la veu pròpiament discursiva, és a dir, en el jo literari que articula el discurs dels capítols: ens fixarem en les diferents modalitats de representació que adopta en cada part, en les formes en què apareix representada aquesta veu, en els models retòrics de què parteix i en la manera com es defineix respecte dels lectors del tractat.

3.1. *El jo de l'autor: discurs metatextual i autoreferències*

Per trobar traces de l'*autonominatio* de l'autor en les peces literàries i doctrinals de l'edat mitjana és fonamental fixar l'atenció, primer de tot, en aquelles unitats que configuren el discurs metatextual de l'obra: invocació, pròleg i colofó. Si revisem aquestes unitats de *Medicina de peccat*, podem observar que l'autor només és identificat nominalment al colofó, en una referència en tercera persona: «Ramon a fenit son escrit / en Mayorca, dins la ciutat, / e·l nombre que Deus fò encarnat / mil e treense·l mes juylol» (v. 5858-5861). Com ja hem apuntat al principi d'aquest treball, Ramon Llull no comença a firmar les seves obres fins a partir de la dècada de 1290, i una de les formes més habituals amb què ho fa és utilitzant únicament el prenom (Ramon), com a *Medi-*

cina de peccat.⁸ A l'inici del colofó, doncs, Ramon és presentat en tercera persona com a artífex del text; al final, però, hi ha una referència en primera persona singular (expressada amb el pronom occità *eu* i amb la forma verbal) que s'identifica clarament amb l'autor com a responsable de la composició del text: «E·l tractat sia corregit / si en res eu hi ay falit» (v. 5867-5868).

A la invocació i al pròleg, la veu de l'autor també es manifesta en primera persona, tant a partir de formes verbals en singular com en plural: «Deus, ab vostra gran pietat / fas Medicina de peccat» (invocació); «e d'estes .v. fas est tractat, / lo qual vull que sia rimat / car mils pot esser decorat» (v. 7-9); «E est tractat es departit / segons que damunt havem dit» (v. 10-11). En aquests casos sembla que Llull fa un ús distintiu de les formes personals singulars i plurals dels verbs: les primeres són emprades per fer referència a la matèria, les tries formals i l'estructuració del tractat, mentre que l'única forma plural assenyala una referència interna del discurs («segons que damunt havem dit»)⁹.

Les formes personals plurals tornen a aparèixer en altres indicacions en què l'ús de la primera persona remet clarament a Ramon Llull com a autor: es tracta dels casos en què la veu en primera persona fa referència a la composició d'altres obres lul·lianes i, implícitament, s'identifica com a autor del tractat que llegim i de les obres que esmenta. La primera autoreferència remet a *Cent noms de Déu* (Roma, 1292 o Nàpols, 1294)¹⁰ i apareix al capítol 16 de la tercera part, dedicat a l'afat (el sisè sentit): «e mou la boca Deu lausant / e als seus .C. noms nomenant, / los quals escrivim en rimar / e al papa·ls volguem donar» (v. 1522-1525). La segona correspon a *Arbre de ciència* i es troba al capítol 16 de la quarta part, dedicat a la passió de Crist, concretament com a autoritat per justificar una demostració teològica (el valor redemptor de la passió sobre la condemnaió del món provocada pel pecat original): «provat en l'Arbre general, / *Arbre de sciencia* dit, / que·n Roma avem fait e escrit» (v. 4781-4783). D'altra banda, cal fer notar que al pròleg de la cinquena part de *Medicina de peccat* hi ha una referència a l'Art general com a fonament de les regles i qüestions que estructuraven els capítols sobre l'oració, però en aquest cas el sistema és presentat de manera impersonal: «Per estes nou va tot quant es, / segons que·n l'Art general es / exemplificat e mostrat» (v. 4681-4683).

8. Per a aquesta qüestió, vegeu BONNER 1998.

9. Llull, però, no és sistemàtic en la distribució de les formes de primera persona singular i plural en els pròlegs i colofons; vegeu, a tall d'exemple, el conegut pròleg dels *Cent noms de Déu* (LLULL 1936-1938, I, p. 79-81) i el pròleg i el colofó del *Dictat de Ramon* (LLULL 1936-1938, I, p. 263-264 i p. 273-274; *RIALC*, Rao 89.1). En canvi, tal com ha observat Roger FRIEDLEIN (2011, p. 181-182), en els pròlegs de les obres lul·lianes primerenques es pot observar un ús distintiu de les formes de primera persona singular per fer referència a la figura literària del jo com a autor-pecador humil i cristià, d'una banda, i de les formes de primera persona plural per fer referència a l'autor de l'obra com a artífex de la composició, de l'altra.

10. Per a la datació dels *Cent noms*, vegeu l'estat de la qüestió i la proposta que presenta BELLVER (2014, p. 293-300).

A l'interior del tractat també hi ha indicacions metatextuals enunciades en primera persona del singular, mitjançant les quals l'autor presenta les tries temàtiques i la divisió estructural de determinades unitats internes de l'obra, així com algunes remissions internes al discurs d'una mateixa unitat o d'altres capítols o parts. Aquestes referències es concentren, de fet, a la quarta i la cinquena parts del tractat. En les tres primeres parts hi ha una única indicació metatextual al capítol proemial de la segona part («De Déu»); ara bé, en aquest cas, tot i que s'integra en un discurs en primera persona que s'identifica amb el jo que pronuncia la confessió (el motiu temàtic de la part), la referència metatextual és presentada en forma passiva i s'adreça a un *vosaltres* genèric que podem identificar amb el lector del tractat:

E est tractat,
segons qu'es rubricat,
poratz saber co-s ordenat
e tot complit
per lo Sant Sperit:
dign'es que molt sia servit.

Els casos més significatius d'indicacions estructurals i temàtiques en primera persona es troben en unitats textuales que ocupen una posició proemial dins de la part o bé dins d'una secció temàtica (com a la quarta part). A l'inici del primer capítol de la part «De temptació», l'autor utilitza la primera persona singular per indicar la tria del tema d'aquesta part i l'objectiu que té («De mal àngel e bo», v. 1854-1860):

Temptació
de mal angel e bo
vuyl ensercar en est sermó,
car vuyl mostrar
com se pusc'om guardar
al comensament, com vol far
alcuna re.

El pròleg que obre la secció de la quarta part, titulada «De .x. començaments radicals» (formada pels capítols IV.11-20), també presenta un discurs en primera persona del singular, que s'adreça a un *tu* genèric identificable amb el lector (v. 3313-3340).¹¹ Ens interessa la part central del pròleg, en què la veu en primera persona assenyala els motius que formen l'estructura temàtica de la secció i la funció demostrativa del discurs,

11. El pròleg de la secció «De .x. raons radicals d'home», d'altra banda, és escrit de forma impersonal (vv. 3872-3889).

però que també fa referència al valor de les seves demostracions sobre les formes de temptació, al seu mèrit com a mestre i a la culpa del receptor que no té un enteniment prou subtil per poder seguir el raonament o que no escolta (v. 3118-3132):

Contra .x. partz e radicals,
contra qui ·ttempta·l desleals,
[...]
e co·s fa la temptació,
vuyl·te cascuna demostrar
per so que te·n sabges gardar;
e vuyl·te dir la natura
de cascú e la ventura
qui ve per la temptació.
Mes cové qu'entendre ajes bo,
car s'eu te parle e no m'entens,
tot so qu'eu te dic es niens,
e fas en tu va mon parlar;
mas eu n'ay merit del mostrar
e tu as colpa del oyr;
e si tu te·n volrás jaquir,
aurás·ne colpa si o fas;
vejes, doncs, e qual en penrás.

L'ús de la primera persona singular per assenyalar qüestions metatextuals i d'organització del discurs també es documenta en una referència del final del darrer capítol de la quarta part que enuncia el canvi de motiu temàtic entre aquesta part i la següent: «Mostrat t'ay, doncs, lo faliment, / lo qual ve per mou de temptar. / Ara·t vul mostrar mou d'orar» (v. 4666-4668). En canvi, algunes referències integrades en capítols de la quarta part de l'obra que remeten als motius temàtics d'altres unitats del tractat són presentades en primera persona del plural: «segons que t'o avem mostrat, / per contricció, confessar / e satisfer, mercé clamar» (v. 4259-4261); «e prega Deus c'a tu perdó / e que·t do la contricció / que desús ja dita avem» (v. 4489-4491).

Finalment, al pròleg de la part «D'oració» torna a haver-hi formes en primera persona que remeten a l'autor com a estructurador de l'obra. En aquest cas, quan la veu en primera persona s'expressa en singular fa referència a la divisió de la part (v. 4669-4670), mentre que quan s'expressa en plural fa referència a la intenció de l'oració, ser exaudit per Déu (v. 4684-4688):

Vuyl departir oració
en nou maneres, e veus co.
[...]
E Deu, per sa gran pietat,
auja nostra oració
ab pietat e ab perdó,
en tant que siam exoit;
e ajud-nos Sant Esperit.

Cal tenir en compte, però, que en aquestes referències metatextuals que hi ha a l'interior de l'obra el jo que associem amb l'artífex del text és indestriable del jo literari que articula el discurs de cada unitat temàtica. Això és sobretot evident en el cas de la quarta part, en què, com és habitual en les obres didàctiques de Llull, la veu en primera persona que presenta el discurs demostratiu tendeix a marcar l'estructura del text, interpel·la constantment un *tu* o un *vosaltres* genèric que es pot identificar amb els receptors de l'obra i adopta un perfil de mestre doctrinal, com veurem a continuació. En la part «D'oració», d'altra banda, l'assimilació entre l'artífex del text i el jo literari que lloa i prega Déu es fa palesa en aquesta petició formulada en primera persona del plural amb què es tanca el pròleg d'aquesta darrera part del tractat.

3.2. *El jo literari: tres models retòrics per a tres estadis curatius diferents*

En els capítols corresponents a cadascuna de les cinc parts de l'obra, el discurs en primera persona perfila una imatge genèrica del jo com a pecador penitent, servent de Déu i mestre doctrinal que permet connectar cada gran unitat temàtica (els actes penitencials, la temptació i l'oració) amb un determinat model de discurs. La veu de l'autor com a referent històric es desdibuixa per donar lloc a un jo literari que mostra exemplarment com cada remei espiritual pot ser aplicat sobre uns principis teològics i morals concrets, i que traça el procés gradual d'ascens de l'ànima pecadora a la primera intenció.

3.2.1. *El pecador penitent de les tres primeres parts.* A les tres primeres parts de *Medicina de peccat*, el discurs és articulat a partir d'una veu que s'identifica de manera sistemàtica amb el pronom personal *eu* i amb altres formes d'íctiques de primera persona del singular (pronoms personals, possessius, formes verbals). Aquest jo es presenta com un pecador que, conscient de les faltes comeses, es penedeix, demana perdó amb contrició i plors, es confessa dels pecats i es disposa a fer satisfacció per aconseguir el perdó de Déu. El discurs de cada capítol configura la pregària penitencial d'aquest jo pecador i se centra en el pecat comès en relació amb un principi moral o catequètic concret; com a pregària, té una extensió regular, però pot estar construïda a partir de diferents esquemes de versificació i incorpora formes expressives i recursos

retòrics diversos per vehicular el discurs: definicions dels principis, frases assertives o condicionals per introduir premisses de valor universal, frases sentencioses per presentar conclusions de valor universal; comparacions, apòstrofes, exclamacions, declaracions que reconeixen una falta o una voluntat d'esmena, precís i peticions de perdó de la veu en primera persona.

Els primers capítols d'aquestes parts permeten veure clarament com es perfila aquest jo literari, com sol·licita o aplica l'acte penitencial que correspon a cada part (la contrició a la primera, la confessió a la segona i la satisfacció a la tercera) i com centra la seva pregària en un principi concret. Recollim, a tall d'exemple, l'inici del primer capítol, «D'amor» (v. 19-26), i el fragment final del segon capítol, «De temor» (v. 49-56), de la primera part, que funcionen com un binomi; un fragment de l'inici i un del final del primer capítol de la segona part, «De Déu» (v. 633-637 i 648-650); i l'inici del primer capítol de la tercera part, «D'un Déu», dedicat al primer manament diví (v. 1214-1221):

De contrició, 1.«D'amor»

A bon'amor! E per qual tort
que us haja fayt, a mala mort
m'a acusat la mal'amor,
qui·m fa estar 'xi peccador,
que·n pauc no son desesperat?
Car home qui es en peccat
e qui mal'amor lo te pres,
sens contrició no fa res.
[...]

De confessió, 1.«De Déu»

Can m' enamor
e comensa l'amor,
me confés al major senyor,
qui·ns ha creats,
de tots mos greus peccatz.
[...]
E ab dolor,
com home peccador,
me confés per la sua amor.

De contrició, 2.«De temor»

[...]
A temor d'hom enamorat,
qui tem e plora son peccat!
A vos deman contrició,
ab qui puscha trobar perdó,
e qui·m fasa soven plorar
los meus peccats e Deus amar.
E qui vos no ha, res no val,
ni fa d'amor son cor ostal.

De satisfacció, 1.«D'un Déu»

Al manament del rey major,
qui vol esser tot sol senyor,
ay a far satisfacció
si d'ell vuyl atrobar perdó,
en tant que no haja altre deu
e que vulla tot esser seu,
e tot so que m'a comanat
li reta, com sia honrat;
[...]

Les referències del jo en aquestes primeres parts del tractat no són de tipus biogràfic ni pretenen remetre a un referent concret, sinó que presenten trets totalment genèrics,

amb els quals qualsevol cristià pecador es podria identificar. Només la referència a *Cent noms de Déu* del capítol 16 de la tercera part, obra citada a l'apartat anterior (v. 1522-1525), permetria connectar aquest jo pecador amb la figura de l'autor, però cal tenir en compte que aquesta autoreferència lul·liana es troba en la part del capítol «D'afar», on es presenta aquest sentit i el discurs encara no s'ha projectat en la veu del jo pecador que reconeix el seu pecat i en fa satisfacció (v. 1528-1533). D'altra banda, també hi ha alguns passatges en primera persona del plural que corresponen a referències genèriques en què aquest jo s'identifica amb un col·lectiu: els homes com a criatures de Déu («Aquest lum a·l Senyor creatz / a tots, que·n siam luminatz / tot lo be que·ns a volgut dar, / e lo mal vullam esquivar», v. 1578-1581), els cristians tacats pel pecat original («E si per .i. peccat d'Adam, / tuyt en males vies estam», v. 500-501) i redimits per Crist que cerquen el perdó diví pels pecats comesos («E perdonatz, / pus que·ns amatz / e·n la crotz per vos fom compratz. / E en .iii. vetz / serem vostres per dretz / si·ns perdonatz nostres naletz», v. 945-950; «[...] les salutx / d'on tuyt som reemutz», v. 1125-1126) i que seran jutjats per Déu («devalá e resucitá, / pujá e jutjar nos vendrá», v. 1700-1701).

La veu en primera persona que articula el discurs sobre la contrició, la confessió i la satisfacció de *Medicina de peccat* en forma de pregàries es fonamenta en un model retòric que parteix dels salms penitencials bíblics:¹² el jo pecador que es penedeix de les faltes comeses, es plany, plora i reconeix els pecats, apel·la a Déu perquè l'ajudi a guarir-se, li demana que es compadeixi d'ell i que el perdoni, i se sotmet al seu judici. Aquest jo penitent dels salms produeix un discurs exemplar en forma de pregària que permet que qualsevol creient que es reconegui com a pecador i vulgui penedir-se pugui utilitzar-lo. Només cal recordar que aquests salms van passar a formar part de la litúrgia i que el model retòric del jo pecador tingué un llarg recorregut en la tradició de la literatura penitencial.¹³

Llull, doncs, aprofita un recurs retòric amb un valor literari i espiritual reconegut que li permet recrear, en cada capítol, un model exemplar de pregària penitencial que els lectors del tractat poden utilitzar com a exercici espiritual per activar la funció curativa de la contrició, la confessió i la satisfacció com a remeis contra el pecat: purgar els pecats i reconciliar-se amb Déu a través de la pregària i la penitència. D'una banda, la distribució de les formes d'íctiques personals en el discurs de les tres primeres parts de l'obra configura un marc de referència en el qual els participants del discurs intradiegètic que genera la pregària (el jo que prega i el tu al qual van dirigits els precés) estan ben definits. En efecte, llevat de la referència en segona persona que hi ha en el

12. Es tracta dels salms 6, 32, 38, 51, 102, 130 i 143 (en l'edició de la Vulgata, 6, 31, 37, 50, 101, 129 i 142).

13. Per a una visió de conjunt de l'ús dels salms penitencials com a saltiri, vegeu BERNINI 1953; per a l'ús de la primera persona en la literatura penitencial de l'àmbit romànic, vegeu SEGRE (1968, p. 72-73).

discurs metatextual del capítol «De Déu» citat a l'apartat anterior i d'alguns passatges que interpel·len un tu pecador (capítols 21, 22, 23 i 29 de la primera part i capítol 27 de la tercera part), en aquestes parts del tractat la segona persona identifica els destinataris dels precs del jo pecador: Déu, la Verge, els remeis penitencials de cada part o els principis tractats a cada capítol. D'altra banda, la caracterització genèrica del jo com una ànima pecadora que fa penitència dels pecats permet que qualsevol cristià disposat a començar un camí de purificació espiritual i reconciliació amb Déu com el que *Medicina de pecat* proposa pugui identificar-se amb aquest jo que prega. Els lectors del tractat, doncs, poden identificar-se directament amb la veu que articula les pregàries, com és habitual en la literatura penitencial, i començar el procés de curació espiritual imitant aquest jo que fa penitència sobre diversos principis morals i teològics contra els quals pot haver pecat. Un cop fets els exercicis continguts en aquestes tres fases consecutives de penitència i purgació dels pecats, és possible passar a la fase següent, que té un caràcter didàctic.

3.2.2. *El mestre doctrinal de la quarta part.* A la part «De temptació», l'ús de la primera persona té un objectiu doctrinal ben marcat des del capítol proemial: ensenyar quines són les diferents formes de temptació que hom pot trobar a l'hora d'assumir alguns principis fonamentals de la fe cristiana, d'usar les facultats humanes i de posar en pràctica els principis essencials que governen la vida moral. Aquesta finalitat doctrinal fa que el discurs dels capítols d'aquesta part sigui ben diferent del de les tres primeres parts de l'obra.

En primer lloc, els capítols són força més llargs i tenen una extensió variable (quaranta versos el més breu i tres-cents setanta el més llarg), condicionada per les necessitats expositives de cada tema. Per això estan escrits en noves rimades,¹⁴ una forma habitual en la poesia narrativa i didàctica, que permet que l'exposició s'allargui tant com calgui.¹⁵ També és per això que el discurs s'organitza en diferents seccions: introducció del tema (presentació del principi en relació amb l'ordenació divina i amb la temptació del dimoni), demostració de diferents formes de temptació sobre el motiu temàtic del capítol a partir d'arguments, exemples i rèpliques, i cloenda. En segon lloc, el discurs és de tipus expositiu i demostratiu. El que interessa és exposar doctrinalment un determinat principi teològic o ontològic, definir-lo i mostrar com funciona, però també presentar les maneres com el dimoni pot temptar els homes perquè actuïn contra aquell principi, argumentar per què aquestes temptacions van contra l'ordenació divina i condueixen al pecat, i mostrar com es poden vèncer a partir d'un bon coneixement doctrinal.

14. Només el primer capítol d'aquesta part, que té una funció clarament proemial, és escrit en un esquema estròfic diferent: onze tercines de versos de 4-6-8 síl·labes.

15. Per a l'ús de les noves rimades en l'àmbit català, vegeu DI GIROLAMO (2003, p. 62-65); per a l'ús d'aquesta forma en la producció rimada de Llull, vegeu SARI (2011-2012, p. 107-108) i FERNÁNDEZ CLOT (2017, I, p. 127-130).

La veu en primera persona que articula el discurs didàctic es presenta, per tant, com un mestre que transmet un saber teològic i moral, que l'exposa de manera ordenada i l'adreça a un receptor que només apareix identificat a partir de formes dítiques de segona persona del singular o plural. Es tracta d'un recurs retòric habitual en la literatura didàctica medieval que Llull utilitza en diverses obres doctrinals i propedèutiques adreçades a lectors laics, i en què s'identifica com a autor del text i mestre de la doctrina que transmet. El trobem, per exemple, a *Doctrina pueril* i a *Llibre d'intenció*, en què la veu en primera persona s'identifica amb l'autor-pare-mestre que transmet la doctrina, i la veu en segona persona, amb el receptor-fill-deixeble que l'ha d'aprendre;¹⁶ també apareix en altres obres en vers de caràcter didàctic, com *Lògica del Gatzell* i *Aplicació de l'Art genera*,¹⁷ i, amb una funció admonitòria, en alguns reculls de proverbis.¹⁸

Des del punt de vista gramatical, a la quarta part de *Medicina de peccat* aquesta veu en primera persona del mestre doctrinal és representada a partir de formes pronominals i verbals de primera persona tant de singular («Mas tu te·n potz guardar leument, / segons qu'eu t'ò volray mostrar», v. 2935-2936; «Moltes d'altres raós poria / mostrar, mes esquivar volria / prolixitat. E-us tant mostrat / de l'entendre com es temptat», v. 3754-3757) com de plural («Asatz avem mostrat tot clar / de trinitat so que·ns en par», v. 2309-2310; «Vet, doncs, que t'avem demostrat / que l'enteniment libertat / ha en fayre elecció», v. 4514-4516). Aquest ús no obeeix a cap distinció funcional: totes dues formes remetent al mateix referent del mestre-autor que estructura el discurs i dona consells doctrinals, i fins i tot poden aparèixer combinades en versos seqüencials: «E pus havem tot clar mostrat / que·l temptar no es veritat, / manifestament vuyl mostrar / que·l mon no pot, per res, estar / eternal, e veus la raó» (v. 2416-2420).

Des del punt de vista referencial, la veu del mestre-autor ocupa una posició comunicativa ben marcada respecte d'un referent que és presentat amb formes dítiques de segona persona, tant singulars («E per molt d'altra ocasió / te pot donar temptació, / mas tu te·n porás ajudar / si so que t'ay dit sabs menbrar, v. 3868-3871) com plurals («e vuyl-vos-o adés mostrar / si be o sabetz consirar», v. 1901-1902; «Vejatz com ment lo desleyal», v. 2369). Aquest referent no s'identifica amb cap personatge concret presentat dins del text, sinó que remet, de manera general, als cristians pecadors que poden ser temptats en el coneixement de principis teològics i en l'ús de principis morals i facultats humanes. Es tracta d'un recurs retòric que permet adreçar-se directament als lectors dels textos didàctics i que els situa com a destinataris de l'ensenyament del

16. Per a la funció estructural i el valor referencial d'aquests recursos literaris, vegeu les observacions de Joan Santanach (LLULL 2005, p. xxxiii) i de Maribel Ripoll (LLULL 2013, p. 48-49).

17. Per a la *Lògica* en vers, vegeu RUBIÓ I BALAGUER (1913-1914), LLULL (1936-1938, I, p. 1-62), *RIALC* (Rao 89.8); per a l'*Aplicació*, vegeu LLULL (1936-1938, II, p. 207-251), *RIALC* (Rao 89.7).

18. Vegeu les observacions de Francesc TONS (2016, p. 80-81) i els reculls de proverbis publicats a LLULL 2018.

mestre doctrinal. A *Medicina de peccat* aquest recurs es posa de manifest en alguns pas-satges en què el mestre-autor fa referència a la recepció oral o escrita del contingut per part del destinatari de l'ensenyament: «No as conseyl mas d'escoltar, / e que·t vuyles fort esforçar / con entenes a ton poder, / e tal entenció aver / que del ausirajes profit, / e no·t noga·l mal esperit» (v. 3133-3138); «E-us tant mostrat / de l'entendre com es temptat / que, per so que oyt n'avetz, / vos poretz aydar totes vetz / que lo demoni us vula far, / per vostr'entendre, res errar» (v. 3756-3761); «E si de tot te vols gardar, / fe lo contrari del tocar / que·t farà lo mal esperit, / e ligsoven en est escrit» (v. 4262-4265).

Un altre aspecte que cal destacar de l'ús didàctic de la primera persona en aquesta part del tractat en vers és la funció que té en l'organització i la compartimentació del discurs. Les referències en primera persona que obren i tanquen arguments, que presenten exemples, que contrasten tipus de consells i reprenen informació sobre demostracions ja fetes, subratllen la segmentació temàtica del discurs en diferents seccions i, per tant, són un recurs fonamental perquè els receptors del text puguin penetrar en el contingut doctrinal dels capítols a partir d'unitats breus; d'aquesta manera, poden memoritzar-lo més fàcilment i posar-lo en pràctica per mantenir la salut de l'ànima.

L'exemple següent, corresponent als v. 2729-2754 del capítol 5 «D'encarnació», és una mostra representativa de l'ús didàctic i referencial de les formes de primera persona com a mestre doctrinal i del seu valor funcional en l'articulació del discurs dins dels capítols de la quarta part de l'obra:

E d'aysó asatz n'ajam dit;	
car per so que dit vos en ay,	2730
pot hom conixer lo savay	
concel de lo mal esperit	
que dona de dia e de nit,	
e lo concel del angel bo,	
si vos viratz a la raó	2735
per la qual vos avem provat	
que·l creador es encarnat.	
Encara altre eximpli us en do:	
que Deus sab que seria bo	
si fayia rey d'en Berenguer,	2740
lo qual rey el no volrá fer	
si tot son poder lo pot far.	
E en aysó vul-vos temptar	
contra prima probació	
que fem de l'encarnació,	2745
allegant que gens no·s segex	

que Deus fassa de home pex,
si be o sab lo seu saber
que o pot far lo seu poder.
E respon al seu argument 2750
dient que Deus fa faliment
si no fa tot so que deu far
de be e lo mal esquivar,
segons judici ordenat.

3.2.3. *El jo que contempla Déu a la cinquena part.* Un cop fets els exercicis de penitència dels pecats i assumit el saber doctrinal que permet prevenir-los, la darrera fase del procés de curació espiritual que proposa Llull a *Medicina de peccat* és l'oració contemplativa com a exercici per mantenir l'ànima humana en la primera intenció. En aquesta cinquena part de l'obra, cada capítol es configura com una pregària sobre un tema de contemplació concret, que es fonamenta en una regla o qüestió de l'Art. Com a la quarta part, els capítols també són escrits en noves rimades, tenen una extensió variable i es divideixen en diferents seccions, que aquí corresponen als diferents motius de contemplació que cada regla ofereix. El discurs, però, es fonamenta en la combinació de fórmules exhortatives i l'exposició doctrinal dels motius contemplatius.

La veu en primera persona singular és l'emissora de l'oració contemplativa adreçada a Déu, la qual és introduïda en els set primers capítols per la fórmula «Aor-vos, Deus» ('us adoro Déu') i per la identificació del motiu temàtic de cada oració segons l'aplicació de les regles i qüestions de l'Art lul·liana a Déu.¹⁹ Aquesta veu, que es presenta de manera sistemàtica amb el pronom personal *eu* i altres formes d'íctiques de primera persona singular, correspon al model retòric del servent de Déu. Es tracta d'un jo que s'identifica com a pecador («ajatz mercé d'est peccador, / qui us clama mercé ab amor», v. 4741-4742), però que s'ha reconciliat amb Déu, se'n declara servidor i integra l'expressió penitencial dels pecats com a part de les oracions de lloança adreçades directament a Déu a propòsit de la contemplació de l'essència i les virtuts divines. Es tracta d'una fórmula d'oració en primera persona anàloga a la que s'utilitza en altres obres espirituals de Llull per a ús contemplatiu, com *Llibre de contemplació en Déu* (1273-1274), *Oracions de Ramon* (1299) o les oracions a Déu que formen part d'obres doctrinals com *Llibre d'home* (1300).²⁰

En els capítols de la part *D'oració*, les exhortacions formulades per la veu en primera persona marquen l'organització del discurs en diferents seccions i introdueixen

19. Als dos primers capítols aquesta fórmula presenta variacions: «A vos, essencia de Deu, / do tot mi e tot so qui's meu, / e vos aor ab cor aman, / en ploran e en suspiran» (vv. 4689-4692); «Senyor ver Deus, d'on m' enamor, / vos aor, suspirant e'n plor [...]» (vv. 5849-5851).

20. Per al *Llibre de contemplació*, vegeu LLULL 1906-1914 i LLULL 2015; per a les *Oracions de Ramon*, vegeu LLULL (1935, p. 313-392); per a les oracions del *Llibre d'home*, vegeu Llull (1950, p. 125-146).

el contingut doctrinal de cada secció: en primer lloc, presenten el motiu doctrinal que identifica el tema de l'exposició en forma de lloança; en segon lloc, les seccions temàtiques que desenvolupen diferents motius expositius del tema de contemplació (sobre l'essència i les dignitats divines considerades a partir d'una regla de l'Art concreta); i en tercer lloc, les peticions que el subjecte adreça a Déu com a conclusió de cada motiu contemplatiu.²¹ En el discurs intern de cada secció, aquesta veu també identifica el motiu de contemplació concret en què se centra, el desglossa i acaba amb una lloança de tancament. Vegeu, a tall d'exemple, la segona secció del primer capítol, «D'oració *què*» (v. 4701-4714):

[2] Aor-vos, Deus, en unitat,
per qui sotz .i. no termenat
e per qui sotz un Deu tot sol.
Vos, unitat, aor e col,
car vos sotz .i.^a. gran bontat,
un poder, una infinitat,
una vertut e una amor,
una saviea major
e infinida veritat,
e atresí eternitat.
Totes son per vos singulars,
per que us clam mercé ab plorars.
E vos, unitat, tant aor
que de vos sola m' enamor.

El discurs dels capítols, per tant, s'estructura a partir de les lloances del jo literari i, des d'un punt de vista intradiegètic, el destinatari és Déu i els seus atributs. Només excepcionalment hi ha remissions internes a determinats motius o arguments sobre el tema de contemplació dels capítols (v. 4775-4781 i v. 5121). Aquestes remissions es presenten en les formes de primera persona plural i, com en les referències metatextuals de la quarta part de *Medicina de peccat*, impliquen clarament una identificació entre el jo literari que contempla Déu i l'artífex del discurs. Vegeu el cas següent, corresponent al final de la secció 5 del primer capítol, en què es combinen les formes de primera persona singular, per formular la petició, i les de plural, per a les referències metatextuals i la petició d'ajuda (v. 4775-4784):

21. En els manuscrits l'inici de secció es marca sempre amb calderons o inicials pintades; vegeu FERNÁNDEZ CLOT (2017, I, p. 119-120; II, p. 453-557).

E pus que aysó, Senyor, sotz
que dit avem, aujatz ma vots,
ab que us aor en unitat
e·n trinitat, ab volentat
com vos pogés molt fort amar,
e per tot lo mon preicar
tot so que de vos dit avem.
E puis que sens vos no podem
nul be aver ni comensar,
per mercé, venitz-nos aydar.

Cal tenir en compte, d'altra banda, que els dos últims capítols de la part «D'oració», corresponents a les dues regles instrumentals de l'Art (manera i amb què), no desenvolupen el mètode de contemplació a partir de la forma de pregària i lloança, sinó que contenen instruccions sobre el bon ús de l'oració com a instrument per pregar i contemplar Déu per la primera intenció. El discurs d'aquests capítols està construït en forma impersonal i la veu en primera persona apareix només al final, com a fórmula de conclusió, en la qual el jo pecador remarca el valor de l'oració feta d'acord amb la primera intenció i adreça una petició a Déu perquè l'ajudi a fer-ne un bon ús (v. 5731-5738 i v. 5852-5856).

En aquesta part, doncs, el discurs en primera persona permet que qualsevol cristià pugui identificar-se amb aquesta veu que formula les oracions per contemplar Déu. Aquest recurs, juntament amb la compartimentació del discurs en diferents seccions, és fonamental perquè els lectors puguin fer un ús pràctic del text i prendre'l com un model de pregària contemplativa, per mantenir les facultats racionals en la primera intenció i, així, conservar la salut de l'ànima.

4. Conclusions

A *Medicina de peccat* l'ús de la primera persona no respon a un desenvolupament narratiu o líric del jo biogràfic de Ramon Llull com a personatge, anàleg al que es troba en obres en vers com *Desconhort* o *Cant de Ramon*. En aquest tractat espiritual, la veu en primera persona és un recurs retòric que permet estructurar el discurs dels capítols a partir d'uns models literaris recognoscibles i uns models discursius ben definits, que permeten recrear un marc comunicatiu adequat a la funció pràctica que cada unitat ha de tenir per als lectors del tractat. Uns lectors que podem identificar, de manera genèrica, amb els cristians que volen sortir del peccat, tal com es posa de manifest al pròleg i al colofó, quan l'autor fa referència a la finalitat de l'obra: «e leva tot hom cahut / en peccat de la mala mort» (v. 15-16); «qui·s en peccat e·xir en vol, / ab est escrit, a son

poder; / car ab el porá mantener / la fi a la qual es creat, / e-n sabrà i xir de peccat» (v. 5862-5866).

A les tres primeres parts del tractat, que corresponen a la fase inicial de purgació penitencial del pecat, el receptor ha d'emular el paper del jo pecador que Llull recrea amb la veu en primera persona singular i que articula el discurs dels capítols com una pregària per penedir-se dels pecats, confessar-se'n davant de Déu, la Mare de Déu i la cúria celestial, demanar perdó i satisfer les faltes comeses. La identificació del lector del text amb aquesta figura del jo pecador i la forma de pregària en primera persona són recursos que permeten que el contingut doctrinal pugui ser més fàcilment assimilable pel lector i que les pregàries puguin ser usades de manera individual com a exercicis penitencials. A la quarta part del tractat, que correspon a la fase preventiva contra les temptacions que poden desviar els homes dels fonaments de la veritable fe i del bon ús de les seves facultats i virtuts morals, el receptor es pot identificar amb el referent genèric al qual es dirigeix de manera directa el jo literari que recrea el model del mestre doctrinal i que presenta el discurs com un ensenyament sobre diferents formes de temptació. Finalment, a la cinquena part de l'obra, corresponent a la fase contemplativa que permet la conservació de la sanitat de l'ànima, Llull recupera la fórmula pròpia del model d'oració en primera persona, en la qual el receptor ha d'emular novament el paper del jo literari que articula el discurs contemplatiu com un conjunt de lloances i súpliques adreçades a Déu. Cada capítol, organitzat en diferents seccions, permet als lectors de practicar l'oració contemplativa sobre una regla de l'Art centrant-se en motius concrets per poder ascendir de manera progressiva en la contemplació divina.

El recurs de la primera persona té, doncs, una funció estructural i didàctica de primer ordre en la construcció de *Medicina de pecat*. La veu literària del jo penitent, del mestre doctrinal i del fidel que contempla Déu marca el camí dels diferents remeis que conformen la «carrera de salut» del tractat, amb una finalitat didàctica clara: representar el paper de l'ànima pecadora en cada fase del procés de guarició del pecat perquè els lectors puguin assumir els diferents exercicis com a model per a ús personal. Aquesta funció es pot posar directament en relació amb altres recursos que Llull utilitza per facilitar la memorització dels continguts i l'ús pràctic del text: la compartimentació del discurs en diferents unitats de sentit i l'ús del vers i de la rima. Tot plegat, recursos que posen de manifest que aquesta obra no és un tractat teòric que expliqui com aconseguir la salut de l'ànima, sinó un llibre d'exercicis espirituals que els lectors poden seguir per purgar els pecats i reconduir l'ànima a la primera intenció (conèixer, estimar, lloar i servir Déu).

Bibliografia

L. BADIA, 1995: «Ramon Llull: autor i personatge», dins F. DOMÍNGUEZ; R. IMBACH; T. PINDL; P. WALTER (ed.), *Aristotelica et Lulliana magistro doctissimo Charles H. Lohr septuagesimum annum feliciter agenti dedicata*, Steenbrughe - La Haia: Abbatia Sancti Petri - Martinus Nijhoff International («Instrumenta Patristica» XXVI), p. 355-375.

L. BADIA; J. SANTANACH; A. SOLER, 2009: «La llengua i la literatura de Ramon Llull: llocs comuns, malentesos i propostes», *Els Marges*, núm. 87 (hivern), p. 73-90.

L. BADIA; J. SANTANACH; A. SOLER, 2013: «Ramon Llull», dins A. BROCH (dir.), *Història de la literatura catalana: L. BADIA (dir.), Literatura medieval I. Dels orígens al segle XIV*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana - Editorial Barcino - Ajuntament de Barcelona, p. 377-476.

J. BELLVER, 2014: «Mirroring the Islamic Tradition of the Names of God in Christianity: Ramon Llull's *Cent Noms de Déu* as a Christian Qur'ān», *Intellectual History of the Islamic World*, núm. 2, p. 287-304.

G. BERNINI, 1953: *Le preghiere penitenziali del Salterio. Contributo alla teologia dell'A.T.* Roma: Apud aedes Universitatis Gregoriana («Analecta Gregoriana» LXII, Series Facultatis Theologicae Sectio A n. 9).

A. BONNER, 1998: «Ramon Llull: autor, autoritat i il·luminat», dins J. MAS; J. MIRALLES; P. ROSSELLÓ (ed.), *Actes de l'Onzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, I*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 35-60.

C. DI GIROLAMO, 2003: «La versification catalane médiévale entre innovation et conservation de ses modèles occitans», *Revue des Langues Romanes*, núm. 1, p. 41-74.

A. FERNÁNDEZ CLOT, 2012: «Una aproximació a la Medicina de pecat de Ramon Llull», *Studia lulliana*, núm. 52, p. 25-53.

A. FERNÁNDEZ CLOT, 2016: «Ramon Llull i l'ús de la poesia: característiques i evolució», *Mot So Razo*, núm. 15, p. 55-68.

A. FERNÁNDEZ CLOT, 2017: *Estudi i edició crítica de la «Medicina de pecat» de Ramon Llull*, Tesi doctoral, 2 vol., Departament de Filologia Catalana i Lingüística General, Universitat de Barcelona. Disponible a: <<https://www.tdx.cat/handle/10803/458517>> [Consultat el 15-10-2018].

A. FERNÁNDEZ CLOT, 2018: «La *Medicina de pecat*, un electuari moral en vers», dins L. BADIA; J. SANTANACH; A. SOLER (ed.), *Ramon Llull, pensador i escriptor. Congrés de Clausura de l'Any Llull. Barcelona, 16-18 de novembre de 2016*. Barcelona - Palma: Universitat de Barcelona - Universitat de les Illes Balears («Blaquerna» 13), p. 381-400.

R. FRIEDLEIN, 2011: *El diàleg en Ramon Llull: l'expressió literària com a estratègia apològica*, Barcelona-Palma: Universitat de Barcelona - Universitat de les Illes Balears («Blaquerna» 8).

R. LLULL, 1906-1914: *Libre de contemplació en Déu. Toms I-VII*, M. OBRADOR; M.FERRÀ; S. GALMÉS (ed.), Palma: Comissió Editora («Obres de Ramon Llull» II-VIII).

R. LLULL, 1935: *Libre d'intenció. Arbre de filosofia d'amor. Oracions e contemplacions del enteniment. Flors d'amors e flors d'entel·ligència. Oracions de Ramon*, S. Galmés (ed.), Palma:Comissió Editora («Obres de Ramon Llull» XVIII).

R. LLULL, 1936-1938: *Rims. Toms I-II*, S. GALMÉS (ed.), Palma: Comissió Editora («Obres de Ramon Llull» XIX-XX).

R. LLULL, 1958: *Poesies*, J. ROMEU I FIGUERAS (ed.), Barcelona: Selecta. Reedició: Enciclopèdia Catalana, 1988.

R. LLULL, 1993: *Raimundi Lulli Opera Latina, 86-91. Parisiis, Barcinonae et in Civitate Maioricensi annis MCCXCXIX-MCCC composita*, F. DOMÍNGUEZ REBOIRAS (ed.), Turnhout: Brepols («Corpus Christianorum. Continuatio Mediaevalis» 111; «Raimundi Lulli Opera Latina» XIX).

R. LLULL, 2005: *Doctrina pueril*, J. SANTANACH (ed.), Palma: Patronat Ramon Llull («Nova Edició de les Obres de Ramon Llull» VII).

R. LLULL, 2009: *Romanç d'Evast e Blaquerna*, A. SOLER; J. SANTANACH (ed.), Palma: Patronat Ramon Llull («Nova Edició de les Obres de Ramon Llull» VIII).

R. LLULL, 2012: *Hores de nostra dona santa Maria. Desconhort de Nostra Dona*, S. SARI (ed.), Palma: Patronat Ramon Llull («Nova Edició de les Obres de Ramon Llull» XI).

R. LLULL, 2013: *Llibre d'intenció*, M. RIPOLL (ed.), Palma: Patronat Ramon Llull («Nova Edició de les Obres de Ramon Llull» XII).

R. LLULL, 2015: *Llibre de contemplació en Déu. Volum I. Llibres I-II*, A. I. ALOMAR; M. LLUCH; A. SITJES; A. SOLER (ed.), Palma: Patronat Ramon Llull («Nova Edició de les Obres de Ramon Llull» XIV).

R. LLULL, 2018: *Mil proverbis. Proverbis d'ensenyament*, F. TOUS (ed.), Palma: Patronat Ramon Llull («Nova Edició de les Obres de Ramon Llull» XV).

R. LLULL [en premsa]: *Medicina de peccat*, A. FERNÁNDEZ CLOT (ed.), Palma: Patronat Ramon Llull («Nova Edició de les Obres de Ramon Llull»).

RIALC = *Repertorio informatizzato dell'antica letteratura catalana*, L. BADIA; C. DIGIROLAMO (dir.). Università di Napoli Federico II, 2000. Disponible a: <www.rialc.unina.it/>[Consultat el 15-11-2018].

J. ROMEU I FIGUERAS, 1991: «Interpretació del *Cant de Ramon*, de Llull», dins *Quatre lectures de poesia medieval. Ramon Llull, Jordi de Sant Jordi, Ausiàs March, Joan Roís de Corella*, Barcelona: La Magrana, p. 12-41.

J. RUBIÓ I BALAGUER, 1913-1914: «La lògica del Gazzali posada en rims per Ramon Llull», *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, núm. 5, p. 311-354. Reedició dins: J. RUBIÓ I BALAGUER, *Ramon Llull i el lul·lisme*, Barcelona: Generalitat de Catalunya - Publicacions de l'Abadia de Montserrat («Obres de Jordi Rubió i Balaguer» II), 1985, p. 111-166.

J. RUBIÓ I BALAGUER, 1957: «Obra literària. L'expressió literària en l'obra lul·liana», dins R. LLULL, *Obres essencials*, Barcelona: Selecta, I, p. 85-111. Reedició: «Alguns aspectes de l'obra literària de Ramon Llull», dins J. RUBIÓ I BALAGUER, *Ramon Llull i el lul·lisme*, Barcelona: Generalitat de Catalunya - Publicacions de l'Abadia de Montserrat («Obres de Jordi Rubió i Balaguer» II), 1985, p. 248-299.

S. SARI, 2011-2012: «740 anys de poesia lul·liana. Tradició textual i noves perspectives», *Mot So Razo*, núm. 10-11, p. 105-120.

C. SEGRE, 1968: «Le forme e le tradizioni didattiche», dins H. R. JAUSS; E. KÖHLER (dir.), *Grundriss der romanischen Literaturen des Mittelalters: VI. La littérature didactique, allégorique et satirique*. Heidelberg: Carl Winter-Universitätsverlag, vol. 1, p. 58-145.

F. TOUS, 2016: «“Cascun proverbi és escrit | per ço que en son lloc sia dit”: els proverbis rimats de Ramon Llull», *Mot So Razo*, núm. 15, p. 69-84.